

Unitatea de învățare nr. 2

2. EDUCAȚIA MULTICULTURALĂ ȘI INTERCULTURALĂ ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII SOCIETĂȚII

Lector dr. Luminița Drăghicescu

2.1. Educația multiculturală și interculturală într-o societate globală

2.2. Sala de clasă – o realitate multiculturală

Obiectivele unității de învățare nr. 2

Pe parcursul și la sfârșitul acestei unități de învățare, cursanții vor fi capabili:

- ✓ să definească noțiunile cheie, specifice acestei unități de învățare;
- ✓ să utilizeze/opereze cu aceste concepte în diverse contexte de instruire, metodice etc.;
- ✓ să analizeze comparativ relațiile dintre persoane, specifice societății multiculturale și societății interculturale;
- ✓ să caracterizeze clasa de elevi ca realitate multiculturală;
- ✓ să proiecteze un demers didactic, valorificând principiile specifice educației interculturale.

→ **Concepte cheie:** *educație multiculturală, educație interculturală, diversitate, valori specifice educației interculturale*

2.1. Educația multiculturală și interculturală într-o societate globală

Transformările globale pe care le suportă societatea contemporană amprentează, desigur, și teoriile și practicile educaționale.

Cum trebuie să arate educația într-o lume globală? Ce tip de personalitate trebuie să formeze? Care sunt principiile, teoriile din care își va extrage substanța? Cum trebuie să predăm într-o clasă multiculturală?

Acestea sunt doar câteva dintre întrebările cărora educatorii școlii de astăzi trebuie să le răspundă, iar *educația multiculturală* și *educația interculturală* se constituie, deopotrivă, în răspunsuri și căi de a obține răspunsurile adecvate la aceste interogații.

Diferențele evidențiate anterior între termenii *multicultural* și *intercultural* se vor reflecta și la nivelul celor două dimensiuni ale educației.

Astfel, pe de o parte, trebuie să înțelegem că, din perspectivă multiculturală, „toți elevii trebuie să primească o educație care în mod continuu afirmă și susține diversitatea umană - care încorporează istoria și cultura tuturor grupurilor rasiale” (Grantt, 1990, apud Nedelcu, 2008, 31).

Pe de altă parte, pentru a înțelege ce reprezintă educația interculturală, Dasen (1999, 38-39) consideră oportună și necesară precizarea a ceea ce nu este educația interculturală:

1. Nu este vorba de o educație compensatorie pentru străini, vizând aplanarea problemelor copiilor de imigranți. În viziune interculturală, nu copiii au probleme, ci instituția școlară are dificultăți de adaptare la diversitatea culturală. Școala trebuie să ajute acești copii să învețe limba țării gazdă și să se conformeze normelor școlare locale pentru a le maximiza șansele de reușită școlară și profesională. Diferențele culturale în performanțe nu sunt atribuite automat lacunelor sau mediului cultural „defavorizant”, ci sunt considerate o reflectare a adaptării la contexte diferite.
2. Educația interculturală nu este o nouă disciplină școlară. La nivel instituțional, ea implică alegerea unui model de integrare, mai degrabă decât de asimilare. Profesorul care practică o pedagogie interculturală va (re)valoriza culturile de origine ale elevilor, sensibilizându-i la diversitatea culturală și evitând stereotipiile și prezentarea culturilor în mod static.
3. Educația interculturală nu se confundă cu lecțiile axate pe limba și cultura de origine pentru elevii imigranți.

Educația interculturală se adresează deci tuturor elevilor, ajutându-i să internalizeze valori precum: *respectul pentru diversitate, toleranța, solidaritatea, cooperarea, echitatea* etc..

Prin intermediul unui demers educațional intercultural, elevii trebuie:

- să înțeleagă că trăiesc într-o lume interdependentă, a diversității;
- să înțeleagă cum funcționează rasismul, intoleranța și xenofobia;
- să poată gândi, depășind prejudecățile și stereotipurile negative;
- să își dezvolte gândirea critică, precum și gândirea care să le permită să evalueze în mod pozitiv diferențele și diversitatea;
- să-și dezvolte o atitudine și un comportament pozitiv față de oameni din alte societăți sau culturi;
- să-și dezvolte un sentiment de solidaritate cu persoanele din alte culturi, precum și dorința de a-și exprima solidaritatea prin acțiune (Andruszkiewicz, Prenton, 2007, 65).

Deschiderea școlii, și implicit a profesorilor, către valorile educației interculturale, ale pedagogiei diversității, nu se poate solda decât cu efecte formative deosebite. Peretti aprecia că educația pentru diversitate induce efecte ameliorative identificabile în trei zone distincte (1993, apud Nedelcu, 2008, 183-184):

1. Nivelul cognitiv

- cunoașterea și respectarea drepturilor fundamentale ale omului;
- revizuirea cunoașterii în școală prin poziționări mai puțin etnocentrice, prin înlăturarea prejudecăților, deschidere internațională, accentuarea comunicării și interdependențelor;
- cunoașterea și asigurarea posibilității de utilizare a limbilor materne ale grupurilor minoritare;
- extinderea unor abordări disciplinare care au în vedere procesele formării identităților individuale și colective.

2. Nivelul capacităților și aptitudinilor

- formarea capacității de comunicare interculturală, a aptitudinii de comunicare, de relaționare cu alteritatea;

- întărirea spiritului critic față de identitatea proprie, raționalizarea propriului univers relațional.

3. Nivelul modelelor educative

- impunerea unui sistem educațional cooperativ, care reunește multiple dimensiuni spirituale ale comunității;
- crearea premiselor egalității șanselor pentru indivizi și comunități, prin strategii și politici coerente;
- deschiderea către internaționalizarea informațiilor provenite dinspre diferite civilizații, trecute și prezente.

În ceea ce privește includerea obiectivelor specifice educației interculturale în cadrul finalităților școlii românești, analiza principalelor documente de politică educațională evidențiază faptul că în ultimii ani s-a acordat atenție sporită promovării și valorificării diversității culturale, etnice, religioase etc. în educația școlară. Cu toate acestea, există încă un decalaj între intențiile exprimate – chiar dacă ele iau forma unor ordine de ministru – și ceea ce se întâmplă efectiv în practica educațională, în clasa de elevi.

Schimbări importante, din perspectiva promovării diversității, s-au produs și la nivelul unor programe și manuale școlare, însă nu este suficient pentru realizarea unei educații interculturale de calitate.

Educația interculturală nu trebuie să se regăsească numai în CDȘ, ca disciplină opțională, sau ca demers specific, în special, disciplinelor *Istorie* și *Geografie*. Ea trebuie să fie o componentă intrinsecă a ethosului școlii, expresia unei noi înțelegeri și filozofii a educației, în contextul unei societăți globale, caracterizate prin pluralism cultural. Decalajul existent încă între documentele care reglementează educația formală - pe dimensiunea interculturalismului, principiile reformei educaționale și practicile implementate în spațiul clasei de elevi trebuie să dispară. Însă fără un suport acțional adecvat al profesorilor acest lucru nu va fi posibil. În acest sens, este necesar ca educatorii să-și reevalueze atitudinile, comportamentele și chiar propria grilă axiologică, să-și remodeleze competențele, să-și „construiască” noi competențe – competențe interculturale. Ei sunt cei care dețin un rol cheie în realizarea efectivă a dezideratelor și obiectivelor aferente educației interculturale, prin proiectarea și susținerea unor lecții care să stea sub semnul valorilor specifice multiculturalismului și interculturalității.

Misiunea educatorilor este de a cultiva elevilor respectul pentru diversitate, toleranța, spiritul de solidaritate, de a le forma conduite și atitudini interculturale de tipul:

1. Deschiderea spre altul, spre străin, spre neobișnuit.
2. Aptitudinea de a percepe ceea ce ne este străin.
3. Acceptarea celui alt ca fiind altul.
4. Trăirea situațiilor ambivalente fără teamă, ca premisă pentru acceptarea a ceea ce este diferit.
5. Aptitudinea favorabilă de a experimenta.
6. Alungarea fricii față de altul.
7. Capacitatea de a pune în discuție propriile norme.
8. Neacceptarea utopiei „discursului comunicațional egalitar”.
9. Aptitudinea de a asuma conflicte.
10. Capacitatea de a recunoaște și relativiza propriile repere etno- și socio-centriste.

11. Performanța de a cuceri identități mai largi (de european, de cetățean al lumii). (Cozma, Cucuș, 2001, 47-48).

Accentul plasat pe dimensiunea interculturală a educației nu echivalează, desigur, cu o eludare a valorilor specifice culturii naționale și nici nu trebuie să genereze efecte de tipul dezrădăcinării sau anulării identității naționale. „Ființa umană – afirmă C. Cucuș – trebuie în primul rând centrată cultural, în concordanță cu instrumente date, specifice comunității de bază, și totodată, ea se cere a fi de-centrată, pusă în relație cu alte experiențe spirituale, prin racordarea la expresii aparținând altor comunități sau indivizi. (...) Școala trebuie să fie mai întâi culturală și apoi interculturală” (2002, 133).

Formarea interculturală nu mai poate fi neglijată astăzi, iar misiunea complexă a educației, evidențiată în *Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*, este de a ajuta la conturarea „unui nou umanism, care să conțină o componentă etică esențială și să contribuie substanțial la cunoașterea și respectarea culturii și valorilor spirituale ale diferitelor civilizații, ca o indispensabilă contragreutate la o globalizare care altfel nu ar fi privită decât în termeni economici și tehnologici” (Delors, 2000, 37).

???? Reflecție necesară:

Identificați particularități ale societății multiculturale și, respectiv, ale societății interculturale.

2.2. Sala de clasă – o realitate multiculturală

Dimensiunea etnică, religioasă și, în special, culturală a clasei de elevi reprezintă o provocare pentru educatori. Este greu sau aproape imposibil ca în spațiul clasei să identifiți elevi care împărtășesc aceleași valori culturale, au același pattern sau background cultural. Provenind din medii socio-familiale diferite, elevii „aduc” cu ei valori diferite, atitudini și comportamente diverse, moduri de a gândi, de a simți și acționa variate, experiențe de viață puternic individualizate afectiv și nu numai. Clasa de elevi este o realitate cu mii de nuanțe, o realitate „multicoloră”, este un spațiu multicultural.

„Reperete culturale ale actorilor din domeniul educației sunt foarte diverse: traiectoriile de viață diferă, limbile vorbite de asemenea, apartenențele etnice și religioase sunt la rândul lor diferite, ca de altfel culturile familiale și școlare, iar la toate acestea se adaugă diferențele enorme individuale, psihologice și psihice” (Bârlogeanu, 2006, 67).

Având ca punct de plecare aceste aserțiuni, ne întrebăm: în ce măsură profesorii se pliază pe realitățile evidente ale clasei de elevi? Proiectează și susțin ei un demers educațional bazat pe valorificarea diversității culturale, a diferențelor dintre copii? Percep aceste diferențe ca fiind o sursă de îmbogățire, de dezvoltare sau mai degrabă le neglijează?

Încă de la vârste foarte fragede, copiii sesizează diferențele dintre oameni. Mai mult, ei „interpretează” aceste diferențe și pot dezvolta sentimente negative față de oamenii *altfel*. „Copiii care sunt diferiți de majoritate în vreun fel pot chiar începe să aibă sentimente negative față de ei înșiși, dacă simt că deosebirea aceasta este percepută ca fiind ceva „mai puțin normal” sau „mai puțin bun”. De aceea, este important ca adulții să aibă

atitudini pozitive față de diferențe, așa încât, în loc să dezvolte sentimente negative, copiii să crească fiind conștienți că și oamenii care sunt diferiți de ei sunt interesați, atractivi, sunt colegi de joacă plăcuți etc.” (Andruszkiewicz, Prenton 2007, 50).

Dezvoltând, în general, un demers educațional monocultural, profesorii nu numai că nu adoptă o atitudine pozitivă față de diferențe, ci „introduc” în spațiul clasei atitudini, comportamente și practici discriminatorii, de segregare, de etichetare, pornind de la premisa conform căreia cultura majoritară trebuie diseminată către toți elevii pentru a asigura adaptarea și integrarea tuturor în *statul-națiune*. Loiale culturii naționale, de cele mai multe ori, cadrele didactice „împărtășesc” exclusiv valorile acesteia, care se transformă, pentru elevi, în „cod” de acces la reușita școlară. Șansele de a interioriza acest „cod” și a-l transforma în instrument operațional, cu rol facilitator pentru învățare, nu sunt însă egale pentru toți elevii. Cei care, pe traseul socializării primare din familie, s-au familiarizat cu reperele de bază ale culturii majoritare, au deja asigurate premisele pentru reușita școlară. Ceilalți sunt supuși unui proces de discriminare, profesorii raportându-se la ei prin prisma reprezentărilor, prejudecăților, stereotipilor, convingerilor și propriilor expectanțe față de *un altul* diferit prin etnie, religie sau cultură. Asistăm deseori la situații în care elevii aparținând unei etnii, religii sau culturi minoritare, sunt etichetați ca având „probleme de comportament”, „dificultăți în învățare” sau incluși în categoria „copii cu CES”. Expectanțele cadrelor didactice față de acești copii sunt mai mici, cu efecte imediate asupra stimei de sine, implicării în activitățile școlare și, implicit, asupra rezultatelor obținute. Potențialul acestor elevi, resursele lor reale nu sunt cunoscute și valorificate. De cele mai multe ori sunt ignorați, „dirijați” către periferia clasei de către un dascăl a cărui menire este, de fapt, să asigure șanse egale la educație.

Acești copii riscă să devină victime ale unui sistem de învățământ, opac și impermeabil, și ale unor profesori, de cele mai multe ori rigizi, conservatori, gata să „reacționeze” la orice intruziune a unor valori străine de cultura națională.

Diversitatea însă, etnică, religioasă, culturală, nu trebuie să fie „sursa” generatoare de discriminări, segregări, conflicte etc., ci trebuie valorificată și percepută ca oportunitate de dezvoltare, de schimbare, de îmbogățire personală, de către fiecare dintre actanții educaționali, și, deopotrivă, ca modalitate de cunoaștere și autocunoaștere.

“Pentru educație a sosit timpul de a face propriii actori să înțeleagă că diversitatea este prezentă în fiecare ființă umană, că ea nu este un privilegiu al unora sau motiv de excludere a altora. Oricare ar fi sistemul de referință, diversitatea este o bogăție ce trebuie valorizată” (Bârlogeanu, 2006,67).

Educația interculturală trebuie să reprezinte, în acest context, o componentă intrinsecă a practicilor educaționale dezvoltate în clasa de elevi. *Respectul diversității și echitatea* sunt, în opinia lui Batelaan (2003), cele două dimensiuni majore ale educației interculturale (apud Ivasiuc, Koreck, Kővári, 2010, 15). Acestea sunt reperele în jurul cărora se vor construi conținuturile specifice, dar și demersurile aferente educației interculturale.

În ceea ce privește relația diversitate - curriculum, pentru a cultiva receptivitatea elevilor față de lumea plurală în care trăiesc, curriculum-ul trebuie să reflecte adecvat diversitatea, sub toate aspectele ei, integrând „versiuni” diferite asupra aceluiași decupaj din realitate, opinii și valori diverse, modele culturale și comportamentale variate etc..

Tot pentru a cultiva respectul pentru diversitate, profesorii vor implementa practici educaționale care promovează metodele și tehnicile interactive, vor încuraja învățarea prin colaborare, comunicarea instituită între elevi și înțelegerea în grupuri de lucru eterogene. Astfel, elevii își vor „împărtăși” din propriile valori, vor învăța să empatizeze cu un altul

diferit, să accepte perspective și puncte de vedere diferite de ale lor, vor învăța toleranța și respectul pentru alteritate, pentru diversitate.

Referitor la cea de-a doua dimensiune - echitatea, „miza majoră a axei echității este înțelegerea faptului că alte puncte de vedere pot fi la fel de valabile și poate la fel de „corecte” ca și propria perspectivă, odată ce sunt evaluate cu ajutorul criteriilor „celuilalt”. Astfel, practica pedagogică trebuie să se axeze pe valorizarea punctelor de vedere „diferite”, pe faptul că acestea au tot atâta legitimitate ca și propria percepție. Este vorba, pe scurt, de punerea în aplicare a principiilor relativismului cultural, însă la micronivelul gândirii individului” (Ivasiuc, Koreck, Kóvári, 2010, 15).

Echitatea implică și raportarea la orice aspect asociat drepturilor omului. Elevii vor fi ajutați să decripteze și să internalizeze semnificația aserțiunii „ne naștem egali”, deci avem aceleași drepturi fundamentale. În același timp însă, vor înțelege că orice practică, orice comportament sau atitudine care intră în contradicție cu drepturile omului este condamnat(ă), fiind etichetată ca intoleranță, discriminare, rasism etc..

Pentru a asigura asimilarea corectă a semnificației conceptului *echitate*, primii care trebuie să exemplifice „transferul” în conduită al principiului echității sunt profesorii. „Astfel, echitatea accesului la resurse educaționale, a participării la actul educativ, dar și echitatea din punct de vedere al așteptărilor față de performanțele școlare și de competențele copiilor, sunt condiții fără de care elevul nu va conștientiza cu ușurință necesitatea de a respecta, la rândul său, principiul echității” (Ivasiuc, Koreck, Kóvári, 2010, 15-16).

Cultivând respectul pentru diversitate, promovând practici bazate pe echitate, valorizându-și elevii, indiferent de apartenența lor la o anumită etnie, religie sau cultură, cadrele didactice vor asigura un fundament solid pentru educația interculturală.

Astfel, interculturalitatea va fi nu numai o componentă a școlii, în ansamblu, ci se va regăsi în fiecare clasă, în conduita didactică a fiecărui profesor și va avea corespondent în atitudinea și comportamentul fiecărui elev.

???? Reflecție necesară:

Completați următoarele propoziții, valorificând propria experiență:

Am dezvoltat un comportament tolerant atunci când.....

Am dezvoltat un comportament intolerant atunci când.....

Am manifestat indulgență atunci când.....

Am manifestat indiferență atunci când.....

Am discriminat atunci când.....

Am valorizat atunci când.....

???? APLICAȚIE:

Proiectați un demers didactic bazat pe aplicarea principiilor și valorilor specifice educației interculturale.

Bibliografie:

1. Andruszkiewicz, M., Prenton, K.. (2007). *Educația incluzivă. Concepte, politici și activități în școala incluzivă. Ghid pentru cadrele didactice*. București: E.D.P..
2. Bârlogeanu, L.. (2006). *Educație interculturală*. București: Ministerul Educației și Cercetării. Proiectul pentru Învățământul Rural.
3. Cucuș, C., Cozma, T.. (2001). *Locul educației pentru diversitate în ansamblul problematicei educației contemporane*. În Cozma (coord.). (2001). *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Editura Polirom.
4. Cucuș, C.. (2002). *Pedagogie*, ed. a II-a. Iași: Editura Polirom.
5. Dasen, P., Perregaux, Ch., Rey, M...(1999). *Educația interculturală. Experițe, politici, strategii*. Iași: Editura Polirom.
6. Delors, J. (coord.). (2000). *Comoara lăuntrică. Raportul către Unesco al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*. Iași: Editura Polirom.
7. Ivăsiuc, A., Koreck, M., Kovari, R. (2010). *Educația interculturală: de la teorie la practică. Implementarea educației interculturale în școli multietnice din România*. Raport de cercetare al Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună”.
<http://www.agentiaimpreuna.ro/uploads/educatia%20interculturala.pdf>
8. Nedelcu, A. (2008). *Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate*. Iași: Editura Polirom.